

УДК 378.147:781.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.0/25.179023>

Світлана НОВОСАДОВА,

orcid.org/0000-0002-3452-2574,

викладач кафедри мистецьких дисциплін

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна) svetlananovosadova8@gmail.com

МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті окреслені потенційні можливості музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя музики у формуванні його творчої самостійності. Педагоги-музиканти та вчені-музиканти визнають, що основу її становлять предмети музично-теоретичного циклу, які розвивають розумові (мислення, пам'ять, музичний слух, допитливість та ін.) та художні якості (художній смак, сприйняття, фантазія, уява, відчуття композиційної довершеності мистецьких творів та ін.) музиканта. Історично статус музично-теоретичних дисциплін в процесі розвитку музичної освіти помітно змінювався.

Із предметів, які виконували лише допоміжну роль і безпосередньо були підпорядковані завданню практичним оволодінням ремеслом вони стали предметами, що виховують музичний слух, дають теоретичну підготовку, стимулюють практичну творчу діяльність, розвивають музичного мислення.

Сучасні дослідження розкривають нові можливості музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя музики, що сприяють формуванню його творчої самостійності. Предмети музично-теоретичного циклу спрямовані на формування професійних вмінь та творчих навичок, необхідних для творчої самостійності, в якій взаємодіють різні аспекти психічної діяльності, теоретичні знання, художньо-образне мислення, творчо-виконавські вміння, культура художнього сприйняття.

Науковці доводять, що музично-теоретичні дисципліни в професійній підготовці майбутнього вчителя музики мають широкий спектр програми. Вони націлені на формування освітніх компетенцій, розширення світогляду, розвиток особистісних якостей, мисленевих процесів, вмінь орієнтуватися в історичних особливостях форми, стилю, жанру; комплексно сприймати форму, фактуру, логічно усвідомлювати музичні форми в процесі вивчення музичних творів, розумінню музичного образу творів з позиції культурно-історичної обумовленості.

Ключові слова: музично-теоретичні дисципліни, вчитель музики, творчість самостійність.

Svitlana NOVOSADOVA,

orcid.org/0000-0002-3452-2574

Teacher of Department of Artistic Disciplines

of the Zhytomyr state university of the name of Ivan Franco

(Zhytomyr, Ukraine) svetlananovosadova8@gmail.com

MUSICALLY THEORETICAL DISCIPLINES AS PRE-CONDITION OF FORMING OF CREATIVE INDEPENDENCE OF FUTURE MUSIC MASTER

In the articles outlined potential possibilities musically theoretical preparations of future music master in forming of him creative independence. Teachers-musicians and scientists-musicians acknowledge that basis of it is made by objects musically theoretical to the cycle, which develop mental (thought, pam "yat", ear for music, curiosity but other) and artistic qualities (artistic taste, perception, fantasy, imagination, feeling of composition perfection of artistic works, but other) of musician.

Historically status musically theoretical disciplines in the process of development of musical education changed notably. From objects, which carried out only an auxiliary role and were directly inferior a task a practical capture a handicraft they became objects which educate musical an ear; give theoretical preparation, stimulate practical creative activity, develop musical thought.

Modern researches are exposed by new possibilities musically theoretical preparations of future teacher musics which are instrumental in forming of him creative independence. Objects musically theoretical directed a cycle on forming of professional abilities and creative skills, necessary for creative independence, the different aspects of psychical activity, theoretical knowledges, co-operate in which, artistically vivid thought, creatively performance ability, culture of artistic perception.

Research workers prove that musically theoretical disciplines in professional preparation of future music master have a wide spectrum of the program. They are aimed at forming of educational kompetenciyy, expansion of world view, development of personality qualities, mislnevikh processes, ability to be oriented in the historical features of form, style, genre; complex to perceive a form, fakuru, logically to realize musical forms in the process of study of pieces of music, understanding of musical appearance of works promotes from poziciii cultural and historical obumovlennosti.

Key words: musically theoretical disciplines, music master, creation independence.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутнього вчителя музики передбачає володіння комплексом спеціальних знань, практичних умінь та навичок, які мають безпосередній вплив на формування та розвиток його активності, свідомості та стимулює до творчої самостійності. Педагоги-музиканти та вчені-музиканти визнають, що основу її становлять предмети музично-теоретичного циклу, які розвивають розумові (мислення, пам'ять, музичний слух, допитливість та інше) та художні якості (художній смак, сприйняття, фантазія, уява, відчуття композиційної довершеності мистецьких творів).

Вчитель-музикант – це професія, в якій поєднуються практика та творче начало. Тому теоретична підготовка майбутнього вчителя музики допомагає виробити творчі уміння, розвиває музично-аналітичну уяву, мислення, формує практичні фахові навички.

Історично статус музично-теоретичних дисциплін в процесі розвитку музичної освіти помітно змінювався. Із предметів, які виконували лише допоміжну роль і безпосередньо були підпорядковані завданню практичним оволодінням ремеслом, вони стали предметами, що виховують музичний слух, дають теоретичну підготовку, стимулюють практичну творчу діяльність, розвивають музичного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні ідеї, щодо застосування комплексного підходу до музично-теоретичної підготовки у системі музичної освіти представлені в дослідженнях Г. Баранової, Г. Гарбар, І. Малашевської, Н. Миронової, В. Фоміна та інші.

Мета статті – розкрити основні положення теоретичних дисциплін та визначити їх роль у формуванні творчої самостійності майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу Термін «теоретичні науки» виник ще в епоху античності. Їм відводилася роль наук споглядальних, головне призначення яких – дати початок знанням, які є умовою практичної діяльності. Музичні теоретики Середньовіччя намагалися наблизити музичну теорію до художньої практики, прагнули створити таку методику навчання, яка сприяла б формуванню самостійності навчання музиканта. Теоретичні трактати того часу розкривали практичний потенціал музичної теорії.

В епоху Відродження статус музично-теоретичних дисциплін змінюється. Як свідчать історичні джерела, музично-теоретична підготовка була спрямована на поєднання теорії та практики. Теоретики вважали за необхідним усвідомлювати

основні положення теорії музики та розвивати музичний слух. Значно зростає роль сольфеджіо, як головного засобу розвитку музичного слуху

На сучасному етапі важливість музично-теоретичної підготовки значно зросло. Науковці визнають її універсальність. Вона полягає у розвитку природжених здібностей, інтонаційного слуху, оволодінні музично-теоретичними термінами, музично-історичними знаннями. У музично-теоретичній підготовці формуються професійні вміння та творчі навички, необхідні для творчої самостійності, в якій взаємодіють різні аспекти психічної діяльності, теоретичні знання, художньо-образне мислення, творчо-виконавські вміння, культура художнього сприйняття

Із предметів, які виконували допоміжну функцію, предмети музично-теоретичного циклу перетворилися у важливий засіб активізувати музичне мислення, розвивати музично-аналітичні уміння. Означені умови спрямовані на забезпечення музично-творчої діяльності студентів.

Музикознавчі дисципліни сприяють осмислення специфіки музичного мистецтва, особливості відображення життя в музичних образах; дають основу для аналізу й інтерпретації музичних творів, виховання музичних смаків. Теоретичні основи діяльності вчителя музики необхідні для самовдосконалення педагогічної майстерності.

Сучасні дослідження розкривають нові можливості музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя музики, що сприяють формуванню його творчої самостійності. Елементи теоретичної підготовки націлені на вирішення ряду проблем, серед яких:

- розвиваток пізнавальної активності та творчих здібностей особистості, навичокглибокого порівняльного аналізування музичних творів;
- збагачення емоційно-естетичного досвіду;
- формування та вдосконалювання критичного мислення, художнього смаку;
- активізацію мистецького спілкування й самовираження;
- практичне засвоєння музичної термінології.

У наукових працях останніх років виявляється зосередженість науковців на пошук нових педагогічних технологій, здатних розвинути активний гнучкий слух, адаптований до різних стилів сучасної музики, приділяється увага психологічних закономірностях музичного сприймання, пам'яті. Слуховий контроль включає момент розпізнання музичної тканини, основу якої складає аналіз її звуковисотності та момент співвідношення упізнаних звуковисотних структур із збереженням у пам'яті їм подібних

Сучасні науковці (Г. Побережна, Т. Щериця та інші) вказують на той факт, що музично-теоретична підготовка майбутнього вчителя музики становить тріаду: чути – розуміти – діяти. Кожен її елемент виконує свою функцію. Початковий – *чути* – визначається як емоційно-художній і становить стимулюючим полюсом тріади. *Розуміти* – елемент, який спрямований на діалогічне спілкування суб'єкта навчання з музикою. Він є центральним. *Діяти* – становить провідний цілеутворюючий елемент, який направлений на визначення професійної спрямованості навчального процесу та ефективний кінцевий результат.

Під музично-теоретичною підготовкою розуміється процес навчання студентів у системі навчальних занять з музично-теоретичних дисциплін і результат, який характеризується певним рівнем розвитку майбутнього вчителя музики, рівнем сформованості необхідних для фахової діяльності музично-теоретичних компетенцій. Ця навчальна система, окрім опанування певних знань та навичок, виховує музичний смак, творче і активне ставлення студентів до музичного мистецтва.

Музично-теоретичні дисципліни формують музично-аналітичні уміння, які є необхідною передумовою творчої самостійності. Педагогі-теоретики на заняттях закладають основи розвитку музично-аналітичних умінь, на основі творчого мислення, аналізу та синтезу, які допомагають студенту самостійно орієнтуватися в музично-теоретичній інформації, ефективно використовувати набуті знання на практиці, тим самим сприяти і глибоко розуміти музичні твори з фаху.

Особливість виховання музичного слуху пов'язана з розвитком основних видів навичок: сенсорних (сприйняття звучання), рухових (координація рухів у різних ритмах, керування голосовими зв'язками), мисленевих (слуховий аналіз), поведінських (ансамблеве виконання); розвитком музичних здібностей; мелодичного, тембрового, ладавого та гармонічного слуху, метро-ритмічного відчуття, музичної пам'яті, музичних слухових уявлень.

Розвиток слухових уявлень формує слухову орієнтацію в музичному матеріалі, уміння сприймати та відтворювати музику в усіх її компонентах, усвідомлення інтонаційних основ музики різних стилів, вивчення специфічних інтонаційних особливостей кожного з пластів музичної культури виявленню їх взаємовпливу та взаємодії. Розширення слухової інформації відбувається шляхом усвідомлення гармонії в художній формі, виховання навиків слухового гармонічного аналізу.

Керуючись вимогами сучасної музичної педагогіки, виховання професійного слуху необхідно здійснювати через осягнення різностильових засад музично-історичного процесу в їх природній змінності. Усвідомлення студентами інтонаційно-специфічної сутності зразків, інтонаційно-мелодичне чуття формує творче ставлення до народної пісні. Такий підхід має не тільки освітницьке, а й виховне значення, оскільки сприяє збагаченню музичного кругозору, формує художній смак і стильову виконавську культуру.

Основна функція музично-теоретичних дисциплін полягає у виявленні особливостей і закономірностей елементів музичної мови. Це визначає складність та специфічність предметів музично-теоретичного циклу. Необхідність міждисциплінарних зв'язків сприяє систематизації та узагальненню отриманих раніше знань із музично-теоретичних та музично-історичних дисциплін, розвиває уміння майбутнього вчителя музики порівнювати, узагальнювати, розкривати причинно-наслідкові зв'язки.

Усвідомлення цілісності композиційної будови музичного твору розвиває функціонально-логічне мислення, що сприяє «відображенню буття музичних образів у взаємозв'язках, співвідношеннях, розкриває їх сутнісні риси за допомогою активізації операційних мислительних процесів», які у своїй основі вже є творчими – порівняння, аналіз, синтез, узагальнення. Цей вид мислення забезпечує розуміння формотворчого значення музичних засобів для втілення музичних образів. Все це дозволяє слухачу цілісно охопити весь процес формотворення композиції музичного твору і сприяє ціннісному усвідомленню твору музичного мистецтва.

Сучасні науковці впроваджують нові методики вивчення музично-теоретичних дисциплін, які сприяли б формуванню творчої самостійності майбутнього вчителя музики. Послугуючись вимогами професійної підготовки студентів-музикантів, вони вбачають інтеграційний підхід викладання музично-теоретичних дисциплін і визначають за необхідність спрямувати музично-теоретичну підготовку на посилення дедуктивних методів пізнання, узагальнюючі функції музичної теорії, яка спроможна озброїти студентів не заучуванням окремих правил, а засвоєнням певних естетичних законів, що втілюються в універсальних принципах музичного мислення та в їх еволюції.

Позитивними якостями комплексних курсів є прагнення до осягнення музичного твору в його цілісності, підвищення уваги до художньо-естетичного боку музики, стислість та узагальненість

інформації, методична системність у реалізації принципу чути – розуміти – діяти.

Інтеграційний підхід на стильовій основі передбачає володіння різноманітними типами мислень, логік, технологій, систем, наявності історико-стильового музичного мислення, потребує вміння орієнтуватися у системах виразових засобів стилів різних епох, здатності гнучко та стилістично розвивати музичний слух. Усі ці властивості становлять «здатність до усвідомленого оперування музично-стильовими знаннями та слуховими уявленнями в процесі аналітично-мисленнєвої діяльності та практично-творчої роботи майбутніх учителів музики».

Висновки. Дослідження науковців свідчать, що музично-теоретична наука пройшла у своєму розвитку великий шлях. У процесі свого становлення із схоластичної науки вона почала становити невід’ємну частину

музичної освіти, оскільки цього потребувала практика. Її спрямованість полягала не лише в накопиченні відповідних теоретичних законів, на яких ґрунтувалося музичне мистецтво. Як свідчать наукові джерела, музично-теоретична підготовка була спрямована на розвиток музичних здібностей, формування професійних навичок та умінь, що сприяло формуванню творчої самостійності музиканта, проявом якої становила практична діяльність.

Сучасні науковці доводять, що музично-теоретичні дисципліни в професійній підготовці майбутнього вчителя музики мають широкий спектр програми. Вони спрямовані на формування освітніх компетенцій, розширення світогляду, розвиток особистісних якостей, мисленевих процесів. Все це сприяє формуванню творчої самостійності вчителя-музиканта, яка є невід’ємною складовою його самовдосконалення та самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малашевська Ірина Анатоліївна Методика музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музики на історико-стильовій основі. – 13.00.02 – теорія і методика навчання музики і музичного виховання. Дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005.
2. Олексюк О. Узагальнення інтонації як механізм осягнення смислу естетичних категорій: педагогічний аспект проблеми. Наукові записки / Ред. кол.: В. В. Радул, В. А. Кушнір та інших. Випуск 139. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. 316 с. (Серія: Педагогічні науки). С. 3–6.
3. Панасенко Тетяна Григорівна. Формування музично-аналітичних умінь студентів (на матеріалі курсу «Сольфеджіо») 13.00.02 – теорія і методика навчання музики і муз. виховання. Дис. ... канд. пед. наук. 194 с.
4. Г. І. Побережна, Т. В. Щериця Проблеми інтегрованого викладання музично-теоретичних дисциплін у педвузах. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/399/2/ok3.pdf>.
5. Ростовський Олександр Якович Теорія і методика музичної освіти. Навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2011. 640 с.
6. Синиця Л. М. «Слухання музики у структурі сучасного уроку музичного мистецтва» // Мистецтво в школі. 2012. № 4 (40)
7. Щериця Т. В. Музично-теоретична підготовка вчителів музики. URL: <http://hghltd.yandex.net/yandbtm>.

REFERENCES

1. Malashevskaya Iryna Anatoliivna Metodyka muzychno-teoretychnoi pidgotovky maibutnikh uchyteliv muzyky na istoryko-stylovii osnovi. – 13.00.02 – teoriia i metodyka navchannia muzyky i muzychnogo vykhovannia. Dys. ... kand. ped. Nauk. Kyiv, 2005 Nacionalnyi pedagogichni universytet imeny M.P. Dragomanova.
2. Oleksiuk O. Uzagalnennia intonacii yak mekhanizm osiagnennia smyslu estetychnykh kategorii: pedagogichni aspekt problemy. Naukovi zapysky / Red. kol.: V. V. Radul, V. A. Kushnir ta in. Vypusk 139. Serii: Pedagogichni nauky. Kirovograd : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2015. 316 s. (Serii: Pedagogichni nauky). S. 3–6.
3. Panasenko Tetyana Grygorivna Formuvania muzychno-analitychnykh umin studentiv (na materialy kursu "Solfedzhio") 13.00.02 – teoriia i metodyka navchannia muzyky i muz. Vykhovannia. Dys. ... kand. ped. nauk. 194 s. Kyiv, 2001 Kyivskiy nacionalnyi universytet kultury i mystecztv.
4. G. I. Poberezhna, T. V. Shcherycia Problemy integrovanogo vykladannia muzychno-teoretychnykh dystsyplin u pedvuzax. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/399/2/ok3.pdf>.
5. Rostovskiy Oleksandr Yakovych Teoriia i metodyka muzychnoi osvity. Navchalno-metodychniy posibnyk. Ternopil : Navchalna knyga. Bogdan, 2011. 640 s.
6. Synytsia L. M. "Slukhannia muzyky u strukturi suchasnoho uroku muzychnogo mystetstva" // Mystetstvo v shkoli. 2012. № 4 (40).
7. Shcherytsia T. V. Muzychno-teoretychna pidgotovka vchyteliv muzyky. URL: <http://hghltd.yandex.net/yandbtm>.